

XV A. VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES RELJEFINĖS GRINDŲ PLYTELĖS BIBLINE TEMATIKA

ĖRIKA STRIŠKIENĖ

Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ archeologė
B. Radvilaitės 7/2, LT-01124 Vilnius
El. paštas erika@lietuvospilys.lt

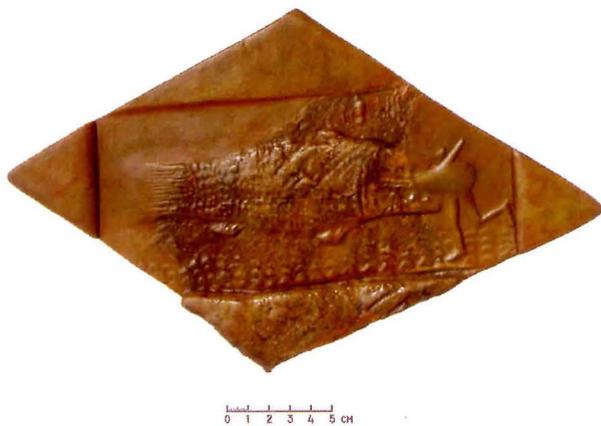
Ėrika Striškienė (g. 1970 m.) 2000 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete apgynė archeologijos magistro laipsnį. Magistro darbo tema – „Žiemgalių ryšiai su kaimynais viduriniajame ir vėlyvajame geležies amžiuje“ – iš dalies susijusi su jos pačios tyrinėtais žiemgalių paminklais – Diržių ir Degėsių kapinynais. Nuo 1992 m. dirba Vilniaus žemutinės pilies archeologinių tyrimų grupėje. Be archeologinių tyrimų, užsiima ir muziejine veikla: nuo 2004 m. kuruoja Lietuvos dailės muziejuje veikiančią parodą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų radiniai“, taip pat parodą, skirtą Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Aleksandrui bei 2006–2007 m. per Lenkiją keliaujančią parodą „Praeitį atverta ateičiai. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai Vilniuje“.

Vilniaus žemutinės pilies Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų teritorijoje per beveik 20 metų trunkantį archeologinių tyrimų laikotarpį (1987–2006 m.) rasta daugiau kaip 5000 keraminių grindų plytelių, kurias pagal formą, matmenis, glazūrą bei puošybą galima suskirstyti į daugiau nei 40 tipų. Šiame straipsnyje aptariamos XV a. antros pusės – XVI a. pradžios sluoksniuose randamos reljefinės plytelės, puoštos mistinėmis būtybėmis ir Biblijos pasakojimus iliustruojančiomis scenomis. Bibliniai siužetai Vilniaus žemutinės pilies archeologinėje medžiagoje yra būdingi koklių ornamentikai. Straipsnių apie koklius šia tematika yra rašę dr. K. Katalynas,¹ dr. A. Kuncevičius ir S. Zakrauskas.² Reljefinės plytelės bibline tematika plačiau nenagrinėtos, tik kelios jų buvo paskelbtos bendrose Vilniaus žemutinės pilies archeologiniams tyrinėjimams skirtose publikacijose.³

Pav. 1. Miniatiūra su užrašu „Jonas in mare picebat“ iš *Speculum Humanae Salvationis*; Wien; Österreichische Nationalbibliothek; cod. s. n. 2612; fol. 30r. <http://tarvos.imareal.oeaw.ac.at/server/images/3007212.JPG> (2007 01 20).

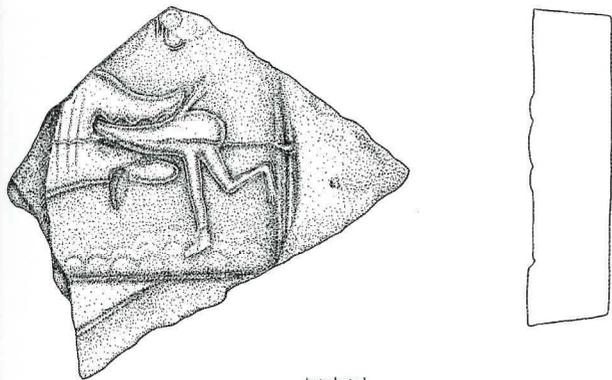
Nuo 2002 m. išplėtus archeologinių tyrimų apimtį Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijoje, rastų plytelių bibline tematika skaičius išaugo ir dabar siekia ~ 40. Ankstesniuose straipsniuose išsakyta nuomonė, kad reljefinėmis plytelėmis buvo puošiamos patalpų sienos

Pav. 2. Grindų plytelė su banginiu, ryjančiu pranašą Joną (Vilniaus žemutinė pilis, 1991 m. tyrimai, radinio Nr. 1230, restauravo D. Baubaitė, nuotrauka V. Abramausko).

arba židiniai.⁴ Reljefinių plytelių Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje *in situ* nerasta, didesnė šių plytelių dalis yra nusidėvėjusios, kai kurių reljefas nutrintas taip, kad išlikęs tik piešinio kontūras (nuvaikščiotas), todėl pagrindinė plytelių paskirtis labiau sietina su grindų dangos papuošimu.

Didesnė plytelių nagrinėjama tematika dalis yra rombo formos, paviršius dengtas žalios spalvos glazūra, apsitrynęs, kartais apdegęs, porėtas, šonai truputį nusklembti. Plytelių centre išpaustas stačiakampis, netelpantis į rombo formą,⁵ rėmelis su negilais reljefo piešiniu. Plytelių matmenys per rombo ašis yra ~ 16,5–17 x 26,5 cm, kraštinių ilgis ~ 14,8–16,5 cm, plytelių storis ~ 1,8–4,0 cm. Kai kurios jų turi 0,5–1,5 cm pločio atkraštes. Šių plytelių siužetai yra dvejetainiai: 1) didelė žuvis, ryjanti žmogų; 2) drakonų pora su susipynusiais kaklais ir ilgomis raitytomis uodegomis.

Pav. 3. Plytelės su banginiu, ryjančiu pranašą Joną, fragmentas. Viršutinėje dalyje išlikusi gotikinė užrašo raidė (Vilniaus žemutinė pilis, 1991 m. tyrimai, radinio Nr. 1231, piešė H. Manomaitis).

Pirmasis siužetas iliustruoja Biblijos pasakojimą apie Izraelio pranašą Joną, gyvenusį apie VIII a. pr. Kr. Istorija papasakota Senojo Testamento Jonos knygoje (Jonos pranašystė): Dievo paliepiamu Jona turėjo vykti į tuometinę Asirijos sostinę Ninevę, kad išpranašautų jai Dievo teismą,

Pav. 4. Grindų plytelė su banginiu, ryjančiu pranašą Joną (Vilniaus žemutinė pilis, 2003 m. tyrimai, 8 plotas, radinio Nr. 234, nuotrauka V. Abramausko).

bet išplaukia priešinga kryptimi į Tarsį. Kyla audra, jūreiviai burtais išsiaiškina užklupusios nelaimės kaltininką ir išmeta jį į jūrą. Joną praryja Dievo atsiųstas banginis, kurio pilve, besimelsdamas ir atgailaudamas, pranašas praleidžia tris paras. Tada Jona išmetamas į krantą netoli Ninevės ir pagaliau įvykdo Dievo valią, tačiau pranašystė neišsipildo. Dievas pasigaili atgailaujančios Ninevės ir kartu parodo, kad yra ne tik žydų, bet ir kitų tautų Dievas.⁶ Banginis krikščionybės sampratoje simbolizuoja bedugnę ir tamsą, o istorija su Jona yra suprantama kaip Kristaus mirties ir prisikėlimo alegorija.⁷

Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rastose plytelėse vaizduojama scena, kai banginis praryja išmestą į jūrą Joną (t. y. dar prieš atgailą). Ornamentas nežymiai reljefiškas,

glazūra paslepia smulkias detales, ne visose plytelėse ryškios jūros bangos, piešinio viršutinėje dalyje yra vos išžiūrimas gotikinių raidžių užrašas. Ši scena dažnai vaizduota XIV – XV a. rankraščiuose. Viename jų, saugomame Vienos nacionalinėje bibliotekoje, piešinio viršuje yra užrašas JONAS IN MARE PICEBAT (Pav. 1).⁸ Gali būti, kad panašus įrašas buvo ir Vilniaus žemutinės pilies plytelėse.

Iš viso rasti penkiolikos tokių plytelių, iš kurių sveikesnės yra trys, fragmentai.⁹ Plytelės aptiktos archeologinių tyrimų metu Valdovų rūmų pietinio korpuso išorėje, XV a. pabaiga – XVI a. pradžia datuojamuose sluoksniuose. 1989 m. rūmų pietinio korpuso „F“ rūšio išorėje rastas nedidelis plytelės fragmentas su žuvies kūno dalimi ir užrašo liekanomis nebuvo įtrauktas į radinių sąrašus. Dar šešių tokių plytelių fragmentai aptikti rūmų išoriniame kieme ties pietinio korpuso „D“ rūšiu, durpių sluoksnio viršutinėje dalyje.¹⁰ Plytelėse geriau išlikusi piešinio dalis su centrine žuvies kūno dalimi ir iš nasrų kyšančiomis pranašo kojomis bei ranka (Pav. 2). Trijų plytelių viršutinėje dalyje yra išlikę užrašo pėdsakų (Pav. 3), viena plytelė blogojoje pusėje turi išpaustą stačiakampį (meistro ?) ženklą. Ties Valdovų rūmų pietinio korpuso pietine siena 2003 m. aptikti dar septynių plytelių su šiuo siužetu fragmentai. Šeši iš jų – XVI a. pradžioje įrengtame pylime, vienas – atsitiktinis radinys.¹¹ Tik vienoje plytelėje išlikusi žuvies uodega, kituose fragmentuose matyti banginio ir iš jo kyšančio Jonos kūnų dalys. Trys plytelių fragmentai turi užrašo pėdsakų, keturi – blogojoje pusėje išpaustą stačiakampį meistro (?) ženklą, primenantį raidę T.

Siužeto analogijų galima rasti ne tik XIV – XV a. rankraščiuose, bet ir gotikiniuose kokliuose. Čekijos gotikiniuose kokliuose dažniau pasitaiko Jonos išlaisvinimo iš banginio ir Dievo teismo skelbimo scena (Pav. 5).¹²

Pav. 5. Jonos išlaisvinimas ir Dievo teismo skelbimo scena iš Č. Pavlík, M. Vitanovský. Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // Ikonografický atlas reliéfů na kachlich gotiky a renesance. Praha, 2004. – Pav. 57.

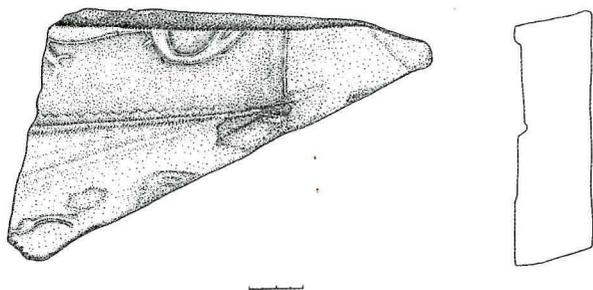

Pav. 6. Grindų plytelė su drakonais (Vilniaus žemutinė pilis, 1991 m. tyrimai, radinio Nr. 1229, restauravo D. Baubaitė, nuotrauka V. Abramausko).

Antrasis rombinėse plytelėse vaizduojamas siužetas yra dvi fantastinės ilgauodegės susipynusiais kaklais būtybės – drakonai.¹³ Iš viso rasti trylikos tokių plytelių fragmentai. Jie aptikti archeologinių tyrimų metu Valdovų rūmų išoriniame bei vidiniame kieme ir pietiniame korpusė, XV a. pabaiga – XVI a. pradžia datuojamuose sluoksniuose.

Valdovų rūmų vidiniame kieme rasti trys plytelių fragmentai. 1988 m. rastame plytelės fragmente išlikusi vieno drakono kūno ir stačiakampio rėmelio, puošto iškilų trikampėlių ornamentu, dalis. Plytelė turi 1,2 – 1,5 cm pločio atkraštes, ties plytelės viduriu yra plona iškili horizontali linija, blogojoje pusėje – meistro (?) ženklų fragmentas.¹⁴ 2001 m. vidiniame kieme aptiktas plytelės fragmentas su drakonų galvomis.¹⁵ 1990 m. rasti nedideli plytelių fragmentai nebuvo įtraukti į radinių sąrašą. Vienas jų – su puse drakono kūno – rastas vidiniame rūmų kieme, kitas – su drakonų galvomis – rūmų pietinio korpuso „C“ rūšio tyrimų metu.¹⁶

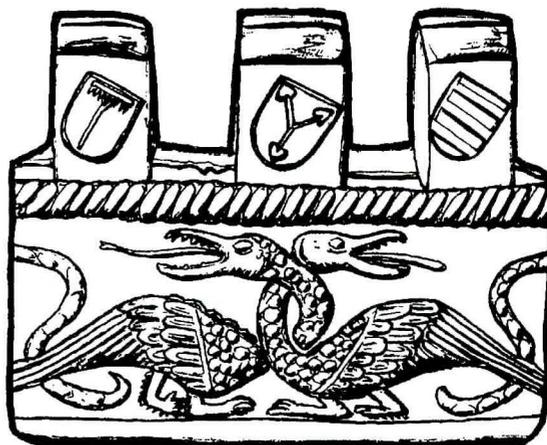
Daugiausia plytelių su šiuo siužetu aptikta Valdovų rūmų pietinio korpuso išorėje ties „D“ rūšiu, durpių sluoksnio viršutinėje dalyje. 1991 m. kartu su rombinėmis plytelėmis su siužetu apie pranašą Joną, rasta beveik sveika plytelė su drakonais.¹⁷ Centrinėje plytelės dalyje stačiakampiame rėmelyje išpaustas piešinys – du drakonai susipynusiais kaklais ir ilgomis raitytomis

Pav. 7. Pusinė grindų plytelė su drakonais (Vilniaus žemutinė pilis, 1991 m. tyrimai, išorinis kiemas kv. 28E, neinventorinta, piešė R. Manomaitienė).

uodegomis. Piešinio rėmelis puoštas trikampėlių apvadu, plytelės erdvė plonyte horizontalia linija padalyta pusiau (Pav. 6). Kartu aptikti dar dviejų plytelių fragmentai (neinventorinti), kurie leidžia spėti, kad rombinėmis reljefinėmis plytelėmis galėjo būti išklojamas ir didesnis plotas, o ne vien akcentuojamas ar papuošiamas kitų plytelių piešinys. Abu fragmentai yra nuo apatinių rombinių plytelių dalių, gauti gamybos metu perpjauant plyteles horizontaliai pusiau (Pav. 7). 1992 m. aptikti dar du plytelių fragmentai su vieno drakono kūno dalimi bei viršutinis plytelės kampas su drakonų galvomis. Viena plytelė blogojoje pusėje turi išpaustą stačiakampio formos ženklą.¹⁸

Rūmų pietinio korpuso išorėje XVI a. pradžioje įrengtame pylime kartu su plytelėmis apie pranašą Joną 2003 m. rasti ir du plytelių su drakonais fragmentai. Vienas jų yra su drakono kūno fragmentu ir turi du išpaustus stačiakampius ženklus blogojoje pusėje, kitas – su drakono galva. Į pietus nuo pylimo, kur aptikta didžioji

Pav. 8. Gotikinis karnizinis koklis su drakonais susipynusiais kaklais (Čekija) iš Č. Pavlik, M. Vitanovský. Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha, 2004. Pav. 476.

visų rombinių plytelių dalis, rastas dar vienas apdeges viršutinis plytelės kampas su drakonų galvomis.¹⁹

Drakonas – paukščio, driežo, gyvatės bei liūto hibridas, Senajame Testamente įkūnijantis pirmines chaotiškas jėgas, trukdančias Dievo kūrybinę misiją.²⁰ Iš sveikesnių plytelių su drakonais matyti, kad ties plytelės viduriu yra plonytė iškili linija, tarsi skirianti dangų ir žemę. Tačiau siužetas su drakonais gali turėti ir kitą prasmę, susijusią su jo rytietiška kilme. Rytuose drakonų pora dažnai simbolizuoja karališką valdžią.²¹ Nemažai drakonų poros su susipynusiais kaklais analogijų galima rasti gotikiniuose Čekijos kokliuose. Tokie kokliai kartais puošiami ir heraldiniais ženklais (Pav. 8).²² Vengrijos gotikiniuose kokliuose drakonų uodegas apvainkuoja karališkosios valdžios simbolis – karūna (Pav. 9).²³

Kvadratinių bei stačiakampių plytelių bibline tematika rasta mažiau nei rombinių. Jose vaizduojami liūtai, dviuodegės sirenos ir kitos mistinės būtybės.

Pav. 9. Gotikiniai kokliai su dviuodege sirena ir drakonais, susipynusiais kaklais iš K. Katalynas. Gotikos epochos krosnys Vilniaus Žemutinėje pilyje // Kultūros barai, 1989 m. Nr. 1. – P. 58.

Dauguma jų išlikusios fragmentiškai, ir kol kas negalima atkurti viso buvusio piešinio. Plytelių matmenys svyruoja nuo 10 x? cm, 15–16 x 14,5 cm dydžio. Plytelių storis ~ 1,5–3,5 cm, šonai statūs arba nusklembti, paviršius dengtas žalios spalvos glazūra.

Stačiakampės plytelės kol kas dvi. Viena jų aptikta 1988 m. Valdovų rūmų vidinio kiemo tyrimų metu durpių sluoksnyje, kartu su rombine plytele su drakonais. Plytelės aukštis neišlikęs, plotis – 10 cm, storis 1,5 cm, paviršius dengtas žalios spalvos glazūra. Išlikusioje plytelės dalyje pavaizduotos gyvūno (liūto?)

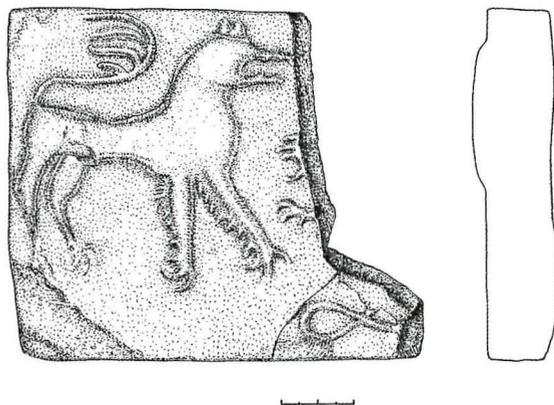
Pav. 10. Stačiakampės plytelės fragmentas su liūto (?) kojomis ir žmogaus kūno dalimi (Vilniaus žemutinė pilis, 1988 m. tyrimai, radinio Nr. 118, nuotrauka V. Abramausko).

kojos ir apatinė žmogaus kūno dalis (Pav. 10).²⁴ Antrasis stačiakampės fantastiniais gyvūnais puoštos plytelės fragmentas rastas 2002 m. tiriant rūmų šiaurinio korpuso prieigas, XVI a. pradžioje susiformavusiame sluoksnyje. Plytelėje vaizduojami du gyvūnai: vienas jų keturpėsčias (vilkolakis?), kitas stovi piestu ir išlikęs labai fragmentiškai, matyti tik, kad turi raitytą aštuoniukės pavidalo uodegą (liūtas?). Plytelės aukštis ~ 10 cm, storis – 2,0 cm, paviršius dengtas žalios spalvos glazūra (Pav. 11).²⁵

Kvadratinės plytelės yra dviejų tipų. Jose vaizduojamas vienas ir tas pats personažas – sirena. 1994 m. vidinio kiemo tyrimų metu rūmų vakarinio korpuso

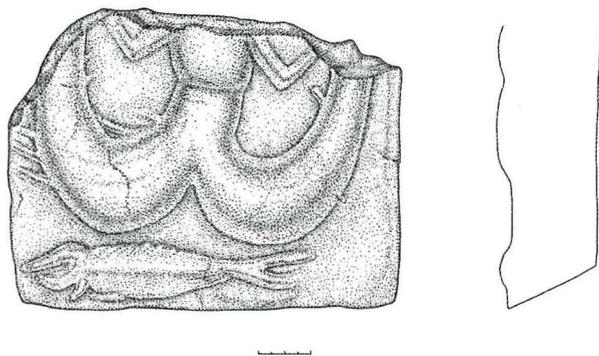
„J“ ir „K“ rūsių sandūroje rasta plytelė, kurioje pavaizduota dviuodegė sirena – Meluzina. Kartu rastas gotikinis importinis baltos molio masės koklis su liūtu. Išlikusioje plytelės dalyje matyti apatinė sirenos kūno dalis su dviguba žuvies uodega. Sirenos apačioje pavaizduota žuvis. Plytelės plotis ~ 14,5–15 cm, storis 3,5 cm, kraštai nusklembti, paviršius dengtas žalios spalvos glazūra, perdeges, piešinys apsilydęs (Pav. 12).²⁶

1964 m., atliekant šiluminės trasos tyrimus tarp Katedros ir buvusių Pionierių rūmų, Valdovų rūmų vidinio kiemo pietvakarinėje dalyje, griuvenose po kiemo grindiniu, rasta kiek kitokia plytelė. Joje

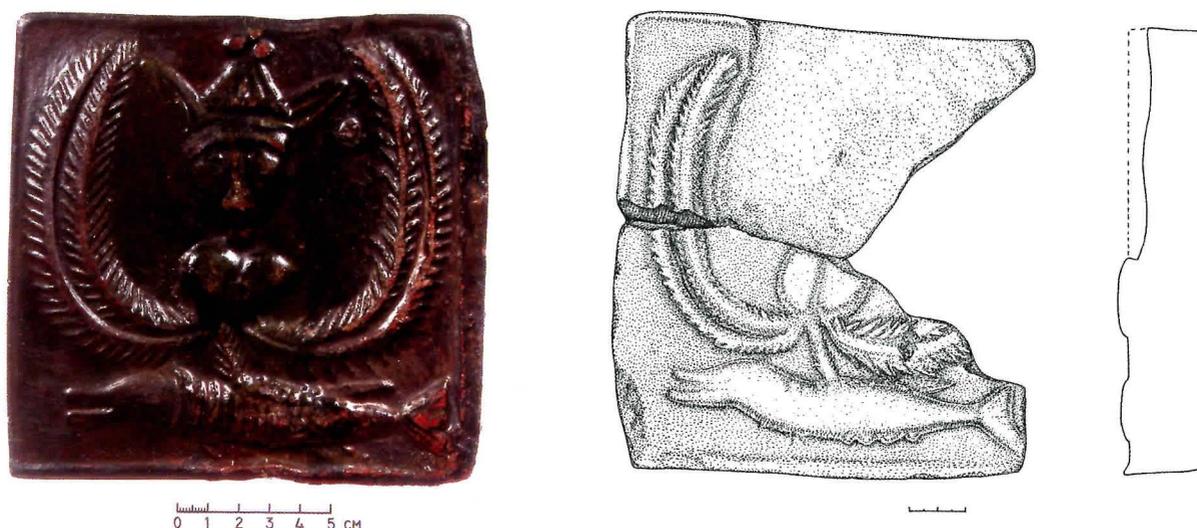

Pav. 11. Stačiakampės plytelės fragmentas su fantastiniais gyvūnais (Vilniaus žemutinė pilis, 2002 m. tyrimai, radinio Nr. 3642, piešė R. Manomaitienė).

vaizduojama karūnuota moteris – sirena tarp palmės lapų.²⁷ Palmės lapų šakos tarsi atstoja dvigubą žuvies uodegą arba sparnus. Po sirena, kaip ir pirmojo tipo plytelėje, pavaizduota žuvis. Plytelės aukštis 15,1 cm, plotis 14,6 cm, storis 2,3–2,6 cm, glazūra ir piešinys apdilę, nuvaikščioti, kraštai nusklembti. Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rastos dar keturios šio tipo plytelės. Nedidelis plytelės kampas su nutrintu palmės lapų reljefu aptiktas 1987 m., tačiau į radinių sąrašą nebuvo įtrauktas. 1988 m. XV a. antra puse datuotame durpių sluoksnyje rūmų vidinio kiemo šiaurės rytinėje dalyje, kartu su rombinės plytelės su drakonais bei stačiakampės plytelės su mistinėmis būtybėmis

Pav. 12. Grindų plytelė su dviuodege sirena (Vilniaus žemutinė pilis, 1994 m. tyrimai, radinio Nr. 2370, piešė H. Manomaitis).

Pav. 13:1; 13:2. Grindų plytelės su karūnuota sirena tarp palmės lapų (1: Vilniaus žemutinė pilis, 1988 m. tyrimai, radinio Nr. 116, restauravo D. Baubaitė, nuotr. V. Abramausko; 2: Vilniaus žemutinė pilis, 2004 m. tyrimai, radinio Nr. 8496, piešė H. Manomaitis).

fragmentais, rasta pusė plytelės su išlikusia didesne sirenos ir žuvies kūnų dalimi. Plytelė dengta tamsiai žalios spalvos glazūra, jos aukštis 14,5 cm, storis 2,5 cm (Pav. 13:1).²⁸ 2004 m. rūmų šiaurinio korpuso tyrimų metu virš praardyto XVI – XVII a. grindinio rasta 16 x 14,4 cm dydžio, 2,95 cm storio plytelė (Pav. 13:2).²⁹ Plytelės paviršius nuvaikščiotas, aprtrupėjęs, trūksta dalies reljefinio piešinio su sirenos galva. Glazūra oksidavosi, tačiau greičiausiai, kaip ir kitų analogiškų plytelių, buvo žalia. 1992 m. Valdovų rūmų išorinio kiemo tyrimų metu, kartu su rombine plytele su drakonais, rastas nedidelis plytelės fragmentas, kuriame matyti nuvaikščioti iki plytelės pagrindo reljefo dalis – karūna ir palmės lapai, blogojoje plytelės pusėje yra meistro (?) ženklas (Pav. 14).³⁰

Abu Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rastų grindų plytelių su sirena tipai turi bendrą detalę – sirenos apačioje vaizduojamą žuvis. Žuvis yra vienas ankstyviausių Kristaus simbolių, su ja tapatinami ir patys krikšto vandenyje atgimę krikščionys.³¹ Palmės šakelė krikščioniškoje tradicijoje simbolizuoja triumfą prieš mirtį, amžinąjį gyvenimą ir prisikėlimą. Ji taip pat yra vienas iš daugelio švč. Mergelės Marijos atributų.³²

Dviuodegė sirena Meluzina dažnai vaizduota gotikiniuose kokliuose. Čekijos bei Vengrijos kokliuose privalomas dviuodegės sirenos atributas – karūna arba kitas viduramžiais dėvėtas kilmingų moterų galvos apdangalas.³³ Čekijoje yra keletas koklių variantų. Vienuose jų sirena vaizduojama su žuvimis aplink ją, kituose – žmogaus pavidalo, laikanti rankose 2 žuvis, trečiuose – žuvis ryja sirenos kojas. Kai kurie kokliai su Meluzina puošti heraldiniais ženklais (Pav. 15).³⁴

Pav. 14. Grindų plytelės su karūnuota sirena tarp palmės lapų fragmentas, blogojoje plytelės pusėje meistro (?) ženklas (Vilniaus žemutinė pilis, 1992 m. tyrimai, radinio Nr. 2259, nuotraukos V. Abramausko).

Pav. 15. Karūnuota sirena su heraldiniais ženklais iš Č. Pavlík, M. Vítanovský. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // Ikonografický atlas reliéfů na kachlich gotiky a renesance.* Praha, 2004. – Pav. 506.

Gotikinių koklių su dviuodege sirena rasta ir Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje, Valdovų rūmų šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo tyrimų metu 2001 ir 2006 metais, tarp „M 1“ ir šiaurinio korpuso (Pav. 16).³⁵ Kokliuose sirenos galvos apdangalas kitoks nei plytelėse, be to, sirenos apačioje nėra žuvies. 1989–1990 m. Valdovų rūmų pietinio korpuso rūsyje „E“ rasta ir renesansinių lovinių koklių su šiuo personažu.³⁶ Sirena čia jau be karūnos, jos apačioje vaizduojama vaza su simetriškai sukomponuotomis gėlėmis ir stilizuotais delfinais (?) (Pav. 17).

Legendos apie dviuodegę sireną ištakų dauguma tyrinėtojų ieško keltų mitologijoje, tačiau istorijos apie zoomorfines vandens būtybes – sirenas, jūrų mergeles, undines – nuo seniausių laikų būdingos daugelio tautų folklorui. Marija Gimbutienė legendos išpopuliarėjamą viduramžiais vadina istoriniu žingsniu į Senosios

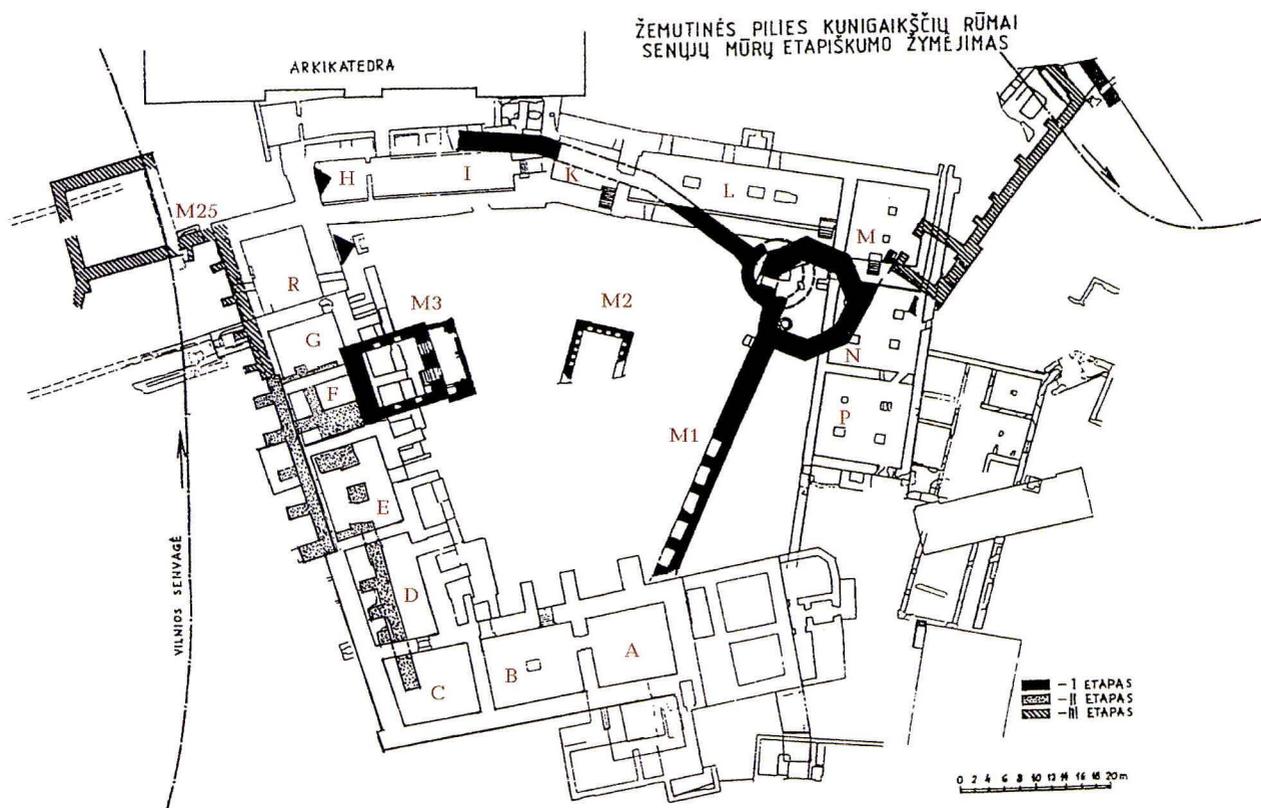
Pav. 16. Gotikinio koklio su dviuodege sirena fragmentas (Vilniaus žemutinė pilis, 2001 m. tyrimai, radinio Nr. 1365, nuotrauka V. Abramausko).

Europos Deivės kultūrą.³⁷ Sirena su dviguba žuvies uodega, kitaip dar vadinama Meluzina, Europos viduramžių legendose balansuoja tarp gėrio ir blogio ir turi tiek fėjai, tiek ir demonui priskiriamų galių.

XII a. pabaigoje egzistavo keletas legendos variantų, kuriuose dar bevardė fėja maudosi pavirtusi drakonu ar gyvate. Pirmą kartą ji užrašyta Anglijoje, seniausia literatūrinė versija laikoma Gervasijaus Tilleberensio „*Otia imperialia*“ (~1215 m.).³⁸ Vardą šis personažas gauna XIV a. pabaigoje prancūzų autorių Jeano d'Arro (~1390 m.) ir Couldrette (1403 m.) romane bei poemoje, kai legenda susiejama su istorine Lusignanų gimine (iš *Mère Lusigne*), žinoma nuo X a. Jeanas d'Arras romaną parašė hercogo Jeano de Berrio užsakymu, kaip dovaną hercogienei Marie de Bar (1344–1404).³⁹ Romanas tapo populiarus viduramžių Europoje, 1456 m. buvo išleista versija vokiečių kalba (*Thüring von Ringoltingen*), 1677 m. per Lenkiją romanas apie Meluziną pateko ir į rusiškų raštus.⁴⁰

Pav. 17. Renesansinis lovinis koklis su Meluzina (Vilniaus žemutinė pilis, 1989–1990 m. tyrimai, Valdovų rūmų rūsys E, radinio Nr. 215/2, restauravo R. Rudokaitė, nuotrauka V. Abramausko).

Pav. 18. Vilniaus žemutinės pilies ankstyvųjų mūrų su baltiškąja plytų perriša etapiškumas ir Valdovų rūmų rūsijų planas (schemos autorius N. Kitkauskas).

Meluzina, įkūnydama vaisingumo deivę, o kartu krikščioniškoje visuomenėje pasižymėjusi kaip velniškoji Mergelės Marijos priešybė bei nedoro ištvirkimo atvaizdas, pasak J. Le Goffo, tampa pramote ir totemu daugeliui karališkųjų dinastijų, stipriu politikos ir valdžios įrankiu.⁴¹ Raganų medžioklės laikais šveicarų mokslininkas alchemikas Paracelsas (1493–1541 m.) pirmą kartą suklasifikavo visas vandens būtybes ir kitus piktus demonus, priskirdamas jiems astralines dvasias. Meluzina yra viena iš velnio apsėstų nimfų, kurios santuokos su vyru žlugimas reiškė jai amžiną prakeikimą.⁴²

Su tam tikrais skirtumais legendos atpasakojimą galima rasti daugelyje enciklopedinių žinytų: Meluzina ir dvi jos seserys įkalino uoloje savo tėvą Albanijos karalių Eliną už tai, kad šis nesilaikė pažado, duoto jų motinai fėjai Presinai, nestebėti dukterų gimimo. Už kerštą tėvui motina dukras prakeikė: Meluzina šeštadieniais turėjo virsti gyvate ir tik ištekėjusi už mirtingojo bei pati tapus mirtinga galėjo panaikinti prakeikimą. Meluzina išteka už Lusignanų giminės atstovo Raimondo ir, pasinaudojusi savo galiomis, atneša jam turtus bei 8 palikuonis. Raimondas turi nesidomėti, ką ji veikia šeštadieniais, tačiau kankinamas pavydo, jis nesilaiko duoto pažado, todėl Meluzina pavirsta drakonu. Su riksmu apskridusi 3 kartus pilį, ji pranyksta, bet paslapčia saugo nuo nelaimių Lusignanų namus bei palikuonis.⁴³

Didesnė Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rastų plytelių nagrinėjama tematika dalis aptikta prie ankstyvųjų mūrinių pastatų. Remdamasis vėdinio mūro plytų rišimo technika, dr. N. Kitkauskas išskyrė tris ankstyvųjų Vilniaus žemutinės pilies mūrų statybos etapus (Pav. 18). Pastatai „M 2“ ir „M 3“, kurių interjerus galėjo puošti plytelės, priskirti pirmajam etapui, datuotam XIII a. antra puse.⁴⁴ Archeologinių sluoksnių, galinčių susieti šiuos pastatus su XIII a., nerasta, yra tik pavienių atsitiktinių radinių, kuriuos pagal analogijas galima būtų datuoti XIII a. pabaiga – XIV a. pradžia. Dalis ankstyvųjų mūrų pastatyta šlapioje vietoje ir turi medinius poliūs pamatų konstrukcijose. Dendrochronologiniai tyrimai rodo, kad mūrai nevienalaikiai. Medžiai prie mūro „M 25“ pamato kirsti 1326 m., o medinė konstrukcija iš po ankstyvo mūro „C“ rūsyje ruošta po 1458 m.⁴⁵ Dendrochronologiniai tyrimai patikslina vien mūro plytų rišimo technika datuotą mūrų etapiškumą. Pastatai „M 2“ ir „M 3“ medinių pamatų konstrukcijų neturi, tačiau remtis vien plytų rišimo technika datuojant šiuos pastatus nederėtų. Kol nėra tikslesnių datavimo metodų, galima daryti prielaidą, kad pastatai „M2“ ir „M3“ galėjo būti pastatyti iki XIV a. vidurio arba pabaigos. A. Tautavičiaus nuomone, pastatas „M 3“ kurį laiką buvo kaip valdovo rezidencija ar šventykla: pastato „M 3“ pusrūsio asla švari, nenaudota ūkiniams tikslams, šiaurinėje pastato sienoje išlikusios dvejų durų liekanos, tarp jų rasti akvamanišės fragmentai, smilkytuvas. Pastatas „M 2“, spėjama, buvęs vieno aukšto gyvenamasis namas su pusrūsiu. Griuvėnose prie jo rastos dvi IV tipo monetos.⁴⁶

Ankstyvieji mūriniai pastatai nugriauti statant rūmus bei plečiant jų vidinį kiemą. XVI a. pradžioje vidiniame kieme nukasti beveik visi ankstyvesni sluoksniai, išlikę tik nedidelės ūkinės duobės su grublėta V – VIII a. keramika bei vidinio kiemo vakarinėje dalyje menki XIV – XV a. sluoksnio fragmentai.⁴⁷ Plytelės randamos kartu su gotikinių koklių fragmentais XV a. pabaiga – XVI a. pradžia datuojamuose sluoksniuose ir galėjo puošti pastatų interjerus XV a. viduryje – antroje pusėje, iki jų nugriovimo.

2006 m. tarp „M1“ ir rūmų šiaurinio korpuso surasta ~ 40 beveik sveikų gotikinių plokštinių koklių, kurių

didžioji dalis yra herbiniai, kiti – puošti bibliniais siužetais.⁴⁸ Artimiausios analogijos Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rastų plytelių ir gotikinių koklių siužetams aptinkamos Lenkijoje, Čekijoje bei Vengrijoje. Šias valstybes XIV a. pabaigoje – XV a. tam tikrais laikotarpiais siejo bendri valdovai bei dinastiniai ryšiai, o Kazimiero valdymo laikotarpiu visos keturios rytinės Vidurio Europos monarchijos priklausė Jogailaičiams.⁴⁹ Kokliai dar laukia istorikų, menotyrininkų ir heraldikos specialistų vertinimo, nuo jų datavimo bei interpretacijos priklausys ir tikslesnis reljefinių grindų plytelių datavimas.

The 15th Century Embossed Floor Tiles with Bible Motifs in the Territory of Vilnius Lower Castle Summary

During the almost 20 years long archaeological investigation of the territory of Vilnius Lower castle (1987–2006), more than earthenware 5000 floor tiles were uncovered. They can be classified into more than 40 types according to the form, glaze and decoration. The present article describes the embossed floor tiles uncovered in the layers of the second half of the 15th–the beginning of the 16th centuries decorated with mystic creatures and scenes illustrating Bible narrations. Most of the tiles are rhomb-shaped. Their surface is covered with green glaze, threadbare, sometimes charred and porous. The sides of the tiles are slightly bevelled. The tiles have impressed rectangle frames in their centre (not contained in the rhomb form) with shallow raised ornaments. The dimensions of the tiles are: the rhomb axes ~ 16.5 – 17 x 26.5 cm, side lengths ~ 14.8 – 16.5 cm and the thickness ~ 1.8 – 4.0 cm. The plots of decorations are of two types: 1) the whale engorging Prophet John (fragments of 15 such tiles were uncovered) and 2) a pair of dragons with entwined necks and long ringed tails (13 fragments). There is a hardly visible Gothic inscription in the upper part of the tiles with John. This scene was often depicted in the manuscripts of the 14th–15th centuries. One of such manuscripts stored at the Vienna National Library contains a picture with an inscription above JONAS IN MARE PICEBAT. Presumably similar inscriptions are contained in the tiles from the Vilnius Lower Castle. The square and rectangular tiles are decorated with images of lions, mermaids and other mystic creatures. Most of the images are fragmentary therefore the entire design so far cannot be reconstructed. The dimensions of the tiles are: from 10x? cm, 15 – 16x14.5 cm; thickness ~ 1.5 – 3.5 cm. The sides are right-angles or bevelled. The surface is covered with green glaze. The tiles with mermaids are of two types. One of the image types depicts a mermaid amid palm leaves. The other type of images is represented by mermaid Meluzina with two tails. Both types of the tiles with mermaids have a common feature, i.e. fish image at the bottom. Many researchers seek for the roots of the legend about a mermaid with two tails in

the Celtic mythology yet the stories about zoomorphous water creatures (mermaids) have been characteristic of the folklore of many nations. In the European Medieval legends, mermaids were poised between the good and the evil and had the powers of fairies and daemon.

The greater part of the tiles uncovered in the territory of the Vilnius Lower Castle is concentrated around the early brick buildings. Some of brick buildings were built in a wet ground and have timber poles in the basement constructions. Dendrochronological investigations showed that the stone works were built at different times: some of them the first half of the 14th century the other in the second half of the 15th century. Buildings M 2 and M 3, whose interiors might have been decorated with floor tiles, have no timber poles. Architect Dr. N. Kitkauskas dates the buildings to the second half of the 13th century according to the tile binding technique. No archaeological layers linking these buildings with the 13th century were found. Only solitary stray finds were uncovered which based on analogues could be dated to the end of the 13th–beginning of the 14th centuries. The early brick buildings were demolished when building the Royal Palace and expanding its courtyard. At the beginning of the 16th century, almost all early layers were removed. Only small pits for domestic waste containing the rugged earthenware from the 5th–8th centuries and scanty fragments of the layer dated to the 14th–15th centuries in the western part of the courtyard have survived. The floor tiles were uncovered together with the fragments of Gothic tiles in the layers dated to the end of the 15th–the beginning of the 16th centuries and could have decorated the interiors of the buildings in the middle and the second half of the 15th century before demolition. The closest analogues of the floor tiles and Gothic tiles uncovered in the Vilnius Lower Castle are known in Poland, Czechia and Hungary. At certain time intervals of the end of the 14th and in the 15th century, these states were related by common sovereigns and dynasties. In the reign of Kazimieras, the all four Central European monarchies belonged to Jogelonians.

- ¹ Kęstutis **Katalynas**. Vilniaus koklių ornamentų prototipai // Mokslo Lietuva, 1991 m. Nr. 4. – P. 101–108; K. **Katalynas**. Gotikos epochos krosnys Vilniaus Žemutinėje pilyje // Kultūros barai, 1989 m. Nr. 1. – P. 56–59.
- ² Albinas **Kuncevičius**, Sigitas **Zakrauskas**. Loviniai kokliai // Kultūros barai, 1991 m. Nr. 11. – P. 74–76; A. **Kuncevičius**, S. **Zakrauskas**. Stačiakampiai plokštiniai kokliai // Kultūros barai, 1991 m. Nr. 12. – P. 58–59.
- ³ A. **Kuncevičius**. Pirmieji duomenys apie Vytauto laikų Vilniaus žemutinės pilies rūmus. Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai // Acta Historica Universitatis Klaipedensis I. – Vilnius, 1993. – P. 215–239; Adolfas **Tautavičius**. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai. Istorija ir tyrimai // Baltų archeologija, 1996 m. Nr. 1(8). – P. 2–13; A. **Tautavičius**. Valdovų rūmų tyrimus įpusėjęs // Lietuvos mokslas. T. 3, kn. 7. – Vilnius, – 1995. – P. 4–30, nuotr. P. 19; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1988 metų tyrimai). – Vilnius, 1989. – P. 29–30. Pav. 52, 54; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 65–66. Pav. 203–205; Vilniaus žemutinės pilies rūmai (1994–1995 metų tyrimai). T. 4. – Vilnius, 1999. – P. 67–68. Pav. 93.
- ⁴ Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1988 metų tyrimai). – Vilnius, 1989. – P. 30; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 64–66; Vilniaus žemutinės pilies rūmai (1994–1995 metų tyrimai). T. 4. – Vilnius, 1999. – P. 67; A. **Kuncevičius**. Pirmieji duomenys apie Vytauto laikų Vilniaus žemutinės pilies rūmus. Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai // Acta Historica Universitatis Klaipedensis I. – Vilnius, 1993. – P. 232–233; A. **Tautavičius**. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai. Istorija ir tyrimai // Baltų archeologija, 1996 m. Nr. 1(8). – P. 10.
- ⁵ Į pastarąjį faktą yra atkreipęs dėmesį A. **Tautavičius** (Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 66.
- ⁶ Šventasis raštas. Senasis Testamentas. – Vilnius, 1991. – P. 387–389; P. 534.
- ⁷ Krikščioniškosios ikonografijos žodynas. – Vilnius, 1997. – P. 46, 116–117; Šventasis raštas. Naujasis Testamentas. – Vilnius, 1999. – P. 1579.
- ⁸ Miniatiūra (1330–1340) iš Speculum Humanae Salvationis; Mitteleuropäische Schulen I, Kat. 123. Wien; Österreichische Nationalbibliothek; cod. s. n. 2612; fol. 30r. <http://tarvos.imareal.oewa.ac.at/server/images/3007212.JPG> (2007 01 20).
- ⁹ 1992 m. ataskaitoje minima plytelės dalis su žuvimi, ryjančia Joną, tačiau į radinių sąrašą plytelė neįtraukta, fonduose jos taip pat nepavyko rasti. A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, Vytautas **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1992 metais. – LII B. 2021 a; PTC B. 42. – P. 41–42.
- ¹⁰ A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimų 1991 m. ataskaita. – LII B. 1944; PTC B. 38. – P. 44; A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės Pilies rūmų teritorijos tyrimai. 1991 m. Nuotraukos. – PTC B. 30, nuotr. 141–142; A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės Pilies rūmų teritorijos tyrimai. 1991 m. Radinių sąrašas. – PTC B. 51. Pav. 13, 13a; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 65, pav. 204. Radinių Nr. 1043, 1230, 1231 ir trys neinventorinti fragmentai.
- ¹¹ Egidijus **Ožalas**, Gintautas **Rackevičius**. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita. Tomas I. – Vilnius, – 2004. – LII B. 4251; PTC B. 340. – P. 87; E. **Ožalas**, G. **Rackevičius**. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita. Tomas II (nuotraukos ir piešiniai). – Vilnius, 2004. – LII B. 4252; PTC B. 340a. Nuotr. 46–49. Radinių Nr. 161, 234, 268, 300, 301, 333, 341.
- ¹² Čeněk **Pavlík**, Michal **Vítanovský**. Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha, 2004. – P. 34, pav. 55–58.
- ¹³ Ankstesnėse publikacijose ilgauodegės susipynusiais kaklais būtybės vadintos paukščiais.
- ¹⁴ A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos 1988 m. archeologinių tyrimų ataskaita. – LII B. 1658; PTC B. 14. – P. 103; A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1988 metais (nuotraukos 119–234). – LII B. 1658 a; PTC B. 19. Nuotr. 129. Radinio Nr.
- 119, ataskaitoje fragmentas įvardytas kaip trikampės formos plytelė.
- ¹⁵ E. **Ožalas**. Šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo tyrimai 2001 m. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. T. 1. – LII B. 3722; PTC B. 187. – P. 24; E. **Ožalas**. Šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo tyrimai 2001 m. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. T. 2. – LII F B. 3723; PTC B. 188. Nuotr. 265. Radinio Nr. 272.
- ¹⁶ A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos 1990 m. tyrimų ataskaita. – LII B. 1796; PTC B. 26. – P. 22. Plytelės fragmentas rastas valant po žiemos apirusius sluoksnius.
- ¹⁷ A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimų 1991 m. ataskaita. – LII B. 1944; PTC B. 38. – P. 44, pav. 11, 12; A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės Pilies rūmų teritorijos tyrimai. 1991 m. Radinių sąrašas. – PTC B. 51, pav. 11–12. Radinio Nr. 1229.
- ¹⁸ Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 65, pav. 205; Giedrius **Aleliūnas**, Irena **Markišiūtė**, Evaldas **Vailionis**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai (1992 m.). 2. Radinių sąrašas. – LII B. 2021 b; PTC B. 46. – P. 110, 119; A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1992 metais. – LII B. 2021 a; PTC B. 42. – P. 41. Radinių Nr. 2336, 2197, 3360.
- ¹⁹ E. **Ožalas**, G. **Rackevičius**. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita. Tomas I. – Vilnius, – 2004. – LII B. 4251; PTC B. 340. – P. 43; 45–46; E. **Ožalas**, G. **Rackevičius**. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita. Tomas II (nuotraukos ir piešiniai). – Vilnius, 2004. – LII B. 4252; PTC B. 340 a. Nuotr. 51. Radinių Nr. 299, 371, 385.
- ²⁰ Krikščioniškosios ikonografijos žodynas. – Vilnius, 1997. – P. 67.
- ²¹ Udo **Becker**. Simbolių žodynas. – Vilnius, 1995. – P. 57.
- ²² Č. **Pavlík**, M. **Vítanovský**. Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha, 2004. – P. 75–76, pav. 475–482.
- ²³ K. **Katalynas**. Gotikos epochos krosnys Vilniaus Žemutinėje pilyje // Kultūros barai, 1989 m. Nr. 1. – P. 58.
- ²⁴ Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1988 metų tyrimai). – Vilnius, 1989. – P. 29, pav. 54; A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1988 metais (nuotraukos 119–234). – LII B. 1658 a; PTC B. 19. Nuotr. 143. Radinio Nr. 118.
- ²⁵ G. **Rackevičius**. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Šiaurinio korpuso prieigų archeologinių tyrimų 2002 m. ataskaita. I tomas. Tekstas ir piešiniai. – Vilnius, 2003. – LII B. 4013; PTC B. 255. – P. 58. Radinio Nr. 3642.
- ²⁶ A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos 1994 m. archeologiniai tyrimai. – LII B. 2412; PTC B. 63. – P. 32, pav. 32; Vilniaus žemutinės pilies rūmai (1994–1995 metų tyrimai). T. 4. – Vilnius, 1999. – P. 67, pav. 93. – plytelės radimvietė patikslinta – prie „L“ rūsio pamatų. Radinio Nr. 2370.
- ²⁷ Irena **Mulevičienė**, A. **Tautavičius**. Per Vilniaus Žemutinės pilies teritoriją 1964 m. birželio 22 – rugsėjo 9 d. kastos šiluminės trasos archeologinių stebėjimų duomenys. – LII B. 227; PTC B. 178, radinių sąrašo – P. 9; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 65. Radinio Nr. 492. Plytelė saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje AR 387: 1269.
- ²⁸ A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1988 metais (nuotraukos 119–234). – LII B. 1658 a; PTC B. 19. Nuotr. 144; Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1988 metų tyrimai). – Vilnius, 1989. – P. 15, pav. 52; A. **Kuncevičius**. Pirmieji duomenys apie Vytauto laikų Vilniaus Žemutinės pilies rūmus // Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai. – Vilnius, 1993. – P. 233, pav. 9. Radinio Nr. 116.
- ²⁹ Gintautas **Striška**. Vilniaus žemutinės pilies valdovų rūmų teritorija. Rytinio ir šiaurinio korpuso prieigos. – Ataskaita ruošiamą. Radinio Nr. 8496.
- ³⁰ G. **Aleliūnas**, I. **Markišiūtė**, E. **Vailionis**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai (1992 m.). 2. Radinių sąrašas. – LII B. 2021 b; PTC B. 46. – P. 110, 114. Radinio Nr. 2259.
- ³¹ Krikščioniškosios ikonografijos žodynas. Vilnius, 1997. – P. 325;

U. **Becker**. Simbolių žodynas. – Vilnius, 1995. – P. 323.

³² U. **Becker**. Simbolių žodynas. – Vilnius, 1995. – P. 186;

Krikščioniškosios ikonografijos žodynas. – Vilnius, 1997. – P. 227.

³³ Alexander T. **Ruttikay**. Clothing fittings from the 14th cent. Found in graves of the churchyard cemetery in Dražovce near Nitra (Slovakia) // *Archaeologia Historica Polona*. Tom 15/2. Toruń, 2005. – P. 296–297, pav. 6.

³⁴ Kokliuose su ryjančiomis sirenos kojas žuvimis galima išvelgti panašumą į istoriją su pranašu Jona. Č. **Pavlik**, M. **Vitanovský**. Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku // *Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha, 2004. P. 79–80, pav. 505–519.

³⁵ E. **Ožalas**. Šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo tyrimai 2001 m. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. T. 1. – LII B. 3722; PTC B. 187. P. 23 – 24; E. **Ožalas**. Šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo tyrimai 2001 m. Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. T. 2. – LII F B. 3723; PTC B. 188. Nuotr. 297; 2006 m. ataskaita ruošiamą, tyrimų autoriai E. Ožalas ir E. Montvilaitė.

³⁶ A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos 1990 m. tyrimų ataskaita. – LII B. 1796; PTC B. 26. – P. 147.

³⁷ Senosios Europos religijoje Atgimimo Deivės skulptūroms būdinga žuvies ir moters (Deivės) hibridizacija. Marija **Gimbutienė**. Senoji Europa. – Vilnius, 1996. – P. 189; <http://lexikon.freenet.de/Melusine> (2007 01 15).

³⁸ Gervasius **Tilleberiensis**. Otia imperialia. XV skyrius: De oculis apertis post peccatum iš http://www.fh-augsburg.de/%7Eharsch/Chronologia/Lspost13/Gervasius/ger_o000.html (2007 02 05); Monika **Bargmann**. Peter von Staufenberg und die Erzählungen von der Mahrtenehe. – P. 13 <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/at/> (2006 12 27).

³⁹ Matthew W. **Morris**. Jean d'Arras and Coudrette: Political Expediency and Censorship in Fifteenth-Century France Oxford College of Emory University P. 37. <http://www.unca.edu/postscript/postscript18/ps18.4.pdf> (2007 01 15).

⁴⁰ «История благоприятна о благородной и прекрасной Мелюзина, с польского на словенский на Москве переведеса проводником Иваном Руданским в лето 7185» (1677; скороп. XVIII в., 143 л. Ундольского № 939; то же без заглавия в сборнике XVII в. Толст., отд. II, № 218 публ. библи., Ф. XVII, № 8). Ср. Пыпин, «Очерк лит. истории старин. повестей». (СПб., 1858, стр. 232–233) iš <http://www.brocgaus.ru/text/064/873.htm> (2007 01 20).

⁴¹ Jacques **Le Goff**. Viduramžių vaizduotė. – Vilnius, 2003. – P. 50, 59, 271.

⁴² Kathrin **Siegfried**. Sirenen, Nixen, Meerjungfrauen Vom Weiblichen im Wasser und in der Literatur P. 7–8. http://www.stadt-zuerich.ch/internet/zuerichkultur/home/institutionen/home/redirect_sho/strauhof/home/archiv/Aktuell_Elias_Canetti/pressemappe.ParagraphContainerList.ParagraphContainer0.ParagraphList.0015.File.pdf/Wegleitung.pdf (2007 01 15); Liber de Nymphis, Sylphis, Pygmaeis et Salamandris, et de caeteris Spiritibus (Das Buch von den Nymphen, Sylphen, Pygmaeen, Salamandern und den übrigen Geistern) <http://www.digibib.tu-bs.de/>

view_page.php?max_page=792&minpage=1&url=http%3A%2F%2Fbibliblpl.rz.tu-bs.de%2Fdocportal%2Fservlets%2FMCRFileNodeServlet%2FDocPortal_derivate_00000702&suffix=gif&derivate_id=702&page=154 (2007 01 20).

⁴³ <http://de.wikipedia.org/wiki/Melusine> (2007 01 10).

⁴⁴ Napoleonas **Kitkauskas**. Mūras su baltiškąja plytų perriša Lietuvoje // P. 158, 161–162, 175.

⁴⁵ Rūtilė **Pukienė**. Vilniaus žemutinės pilies archeologinės medienos dendrochronologiniai tyrimai: XI – XVI a. pušies rievų pločių chronologijos II variantas. Ataskaita. Vilnius, 2005. – PTC B.359. – P. 13; R. **Pukienė**. Vilniaus žemutinės pilies archeologinės medienos dendrochronologiniai tyrimai: patikslinta rievų pločių chronologija. Vilnius, 2006. – PTC B. 382. P. 8, 10–11.

⁴⁶ Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1990–1993 metų tyrimai). T. 3. – Vilnius, 1995. – P. 18–24, P. 123–132, P. 140–142; Vilniaus žemutinės pilies rūmai (1989 metų tyrimai). T. 2. – Vilnius, 1991. – P. 65–68; A. **Kuncevičius**, A. **Tautavičius**, V. **Urbanavičius**. Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1992 metais. – LII B. 2021 a; PTC B. 42. P. 6–11; A. **Tautavičius**. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai. Istorija ir tyrimai // Baltų archeologija. 1996, Nr. 1(8), P. 6; A. **Tautavičius**. Valdovų rūmų tyrimų įpusėjus // Lietuvos mokslas. T. 3, kn. 7. Vilnius, – 1995. P. 10–12.

⁴⁷ G. **Striška**. Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijos vidinio kiemo tyrimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais. – Vilnius, 2006. P. 162–163.

⁴⁸ E. **Ožalas**, Eglė **Montvilaitė**. Šiaurinio korpuso ir rūmų vidinio kiemo šiaurinės dalies tyrimai. 2006–2007 m. ataskaita ruošiamą.

⁴⁹ 1370 m. Lenkijos karaliumi tampa Vengrijos karalius, Anžu princo Karolio I sūnus, Liudvikas I (1348 – 1382). 1386 m. sudarydamas su Lenkija personalinę–dinastinę uniją ir vesdamas Liudviko I dukrą Jadvygą Anžujietę, Lenkijos karaliumi tampa Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila. Jogailos sūnus Vladislovas Varnietis 1434–1444 m. buvo Lenkijos, o 1440–1444 m. ir Vengrijos karalius. Jogailos sūnus Kazimieras 1454 m. vedė Alberto II Habsburgo dukterį Elžbietą ir smarkiai praplėtė Jogailaičių dinastiją, susilaukdamas 6 sūnų ir 7 dukterų. Kazimiero sūnus Vladislovas II 1471–1516 m. buvo Čekijos, o 1490–1516 m. ir Vengrijos karaliumi, sūnus Liudvikas 1516 – 1526 m. buvo Čekijos ir Vengrijos karalius. Kazimieras Jogailaitis Lenkijos karaliumi išbuvo 45 metus, o Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu – 52 metus. Per tą laikotarpį jis sugeba įgyvendinti ir pagrindinę savo dinastinės politikos idėją (valdovu gali tapti tik tiesioginis Jogailos palikuonis). Alfredas **Bumblauskas**. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius, 2005. – P. 172–175; Rimvydas **Petrauskas**. Lietuvos didyomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – Struktūra – Valdžia. – Vilnius, 2003. – P. 193–194; Edvardas **Gudavičius**. Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų. I tomas. Vilnius, 1999. P. 337, 465–466; Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. I. Vilnius, 2001. – P. 627–628; Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. IV. Vilnius, 2003. – P. 280–281; Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. VIII. Vilnius, 2005. – P. 673.